

CERCURI DE LECTURĂ. CĂRȚI PENTRU LECTURĂ **Atelierele de scriere *Cărți pentru copii***

Monica Onojescu, coord. proiectului-pilot, Cercuri de lectură

Anul 2006 echivalează cu al treilea an măsurat calendaristic (2006) și al doilea an școlar (2005-2006) de funcționare a proiectului *Cercuri de lectură*. Deci, odată cu începerea noului an școlar se impune o analiză de etapă a proiectului, atât în vederea corectării unor disfuncționalități ale activității pentru următoarele luni ale anului calendaristic 2006, cât și în vederea lansării unor propuneri, modificări, corecții pentru anul școlar 2006-2007.

Rezultatele încurajatoare ale pilotării proiectului *Cercuri de lectură* pentru perioada aprilie 2004–decembrie 2005, concretizate în modul în care a fost primită în mediul didactic, *Lecturiada*, cartea în care se descriau o parte din experiențe și rezultatele lor, de interesul manifestat de câțiva oameni de cultură, animatori ai lecturii, precum și dorința majorității participanților de a se implica în continuare, ne-au făcut să propunem o continuare a proiectului care în această etapă s-a dezvoltat pe două componente: una de extindere a cercurilor în varianta inițială și una de diversificare.

Reluăm motivația inițială care continuă să fie valabilă și pentru noua etapă:

„Dorim să extindem și să diversificăm proiectul *Cercuri de lectură*:

- pentru că literatura are un rol formativ fundamental în promovarea atitudinilor și valorilor unei culturi, având impact asupra unui public foarte larg (dovadă felul în care este valorificată în învățământul american sau în cel din țările UE);
- pentru că în țara noastră nu există un program coerent de promovare a lecturii (nici Ministerul Culturii, nici Ministerul Educației și Cercetării nu par a fi deocamdată interesate de acest aspect);
- pentru că, prin profesia și prin disciplina, pe care o predau profesorii de limba și literatură maternă, din învățământul secundar și universitar, au pregătirea necesară nu numai pentru organizarea unor acțiuni concrete, ci și pentru adunarea, prelucrarea și valorificarea datelor necesare unor cercetări ale lecturii, domeniu în care o bibliografie românească este practic inexistentă;
- pentru că, prin specificul ei, o asociație poate să colaboreze cu alte asociații interesate de problema lecturii (vezi proiectul *Socetăți de lectură* care a fost inițiat de Asociația Profesorilor de Engleză, proiectul *Bucuria lecturii* promovat la nivelul elevilor din București de FICE sau colaborarea cu IRA (Asociația Internațională de Lectură) în vederea promovării în viitor a unui program de literatură critică;
- pentru că, un început fiind făcut prin Cercurile de lectură, credem că este nevoie ca experiența să fie extinsă și valorificată, numai în acest context aspirând la pasul următor – cel al unor parteneriate și colaborări externe (un singur exemplu: nimeni din

țara noastră nu s-a putut înscrie la concursul pentru Promovarea Lecturii IBBY Asahi 2006, neîntrunind, printre altele, criteriile de vechime – 2 ani);

- pentru că credem că prin astfel de proiecte am putea atrage atenția factorilor de decizie asupra necesității susținerii unor astfel de programe la nivel național. În ultimii ani există o intensă preocupare multe țări pentru promovarea unor programe de lectură (de pildă, în Franța există Centre naționale de promovare a cărții pentru tineret, există Centrul Internațional de Studii privind Literatura pentru Tineret – forum, bază de date, formări, sau programe de tipul „La joie par les livres”; în Danemarca, campania „Copiii și literatura” este susținută de Ministerul Culturii, în 2004-2005 s-au alocat 5 milioane de coroane daneze de pentru proiecte naționale și locale ca schimburi de experiență, întâlniri cu autorii; în Grecia, Centrul Național al Cărții desfășoară programe în școli, marchează *Ziua Poeziei*, *Ziua științelor umaniste*).

În continuare vom face:

- I. o trecere în revistă a principalelor activități, din perioada septembrie 2005–noiembrie 2006, pe componenta *Cercuri de lectură extindere*, ceea ce impune o privire comparativă cu perioada anterioară;
- II. prezentarea celei de a doua componente a proiectului: *Cărți pentru lectură*: a. cercetare asupra intereselor de lectură a grupului de vârstă 9/10–12/13; b. *Ateliere de scriere de cărți pentru copii*; constituirea unor ateliere permanente de scriere;
- III. o selecție din discuțiile de după prezentarea *Atelierelor de scriere* demonstrative care au avut și un rol de evaluare a activității.

I. Obiectivul general pentru prima direcție a fost: continuarea și extinderea proiectului-pilot în județele în care ANPRO are filiale prin valorificarea experienței profesorilor implicați în prima etapă de desfășurarea a proiectului.

Într-o analiză succintă ne vom opri la următoarele aspecte: a. numărul de cercuri: cele care funcționează în continuare (eventual în alte forme)/cercuri nou înființate, localitățile: urbane/rurale; b. numărul elevilor cuprinși în ele; c. atragerea în proiect a unor elevi din medii defavorizate, neinteresați de lectură; d. experimentarea unor strategii didactice cu impact asupra elevilor; e. continuarea cercetării-acțiune la nivelul grupurilor cu care se lucrează; f. valorificarea și experimentarea rezultatelor la nivelul grupurilor de profesori implicați; g. promovarea proiectului.

a. Cu excepția a trei situații, cercurile de lectură inițiale (20) au continuat și în anul școlar 2005-2006. Au fost înființate nouă noi cercuri în localități rurale din județul Bistrița-Năsăud (2), în orașele Cluj (5), Baia Mare (2), București (2), Suceava. Nu avem în momentul de față o situație precisă a numărului de cercuri active, dar estimăm că sunt mai multe decât cele despre care avem cunoștință. În localitățile rurale (Lechința și Spermezeu) din județul Bistrița-Năsăud, în Moșna (județul Sibiu) au fost înființate cercuri de lectură de către învățători. În urma unor cursuri de perfecționare pentru profesori și învățători care predau în limba română în țările din jurul României, organizate de Institutul Cultural Român, s-a convenit înființarea de cercuri de lectură în Republica Moldova, începând cu anul școlar 2006-2007.

b. În general, numărul elevilor dintr-un cerc a rămas de 10-12. De altfel acest

Ateliere de scriere

număr s-a dovedit oportun. În anumite situații, profesorii au condus câte două cercuri (Bistrița, Fălticeni). Alteori (Timișoara) s-a continuat modelul cercurilor în care elevii din clasele ultime ale școlilor normale au devenit „consilieri de lectură” pentru elevii din clasele primare. O foarte interesantă experiență – *Bunici citind nepoșilor* – a avut loc la Mediaș într-un program realizat în parteneriat cu primăria orașului.

c. Chiar dacă cercurile s-au deschis mai mult, nu se întrevăd deocamdată rezultate notabile la nivelul masei elevilor. În anul școlar trecut, în două cazuri (Sângeorz Băi și Grupul Școlar Terapia, Cluj) s-a urmărit sistematic impactul lecturii asupra elevilor cu rezultate școlare mediocre și slabe (rezultatele cercului de la Sângeorz-Băi făcând obiectul unei dizertații pentru masterat).

d. Și în anul școlar 2006, s-au confirmat concluziile de după primul an de experimentare a proiectului:

- este nevoie ca profesorul-coordonator să-și asume deliberat rolul de partener;
- este nevoie să se accepte că sfera intereselor elevilor poate să fie alta decât a profesorilor, deci se impune ca îndrumarea profesorilor să se realizeze într-o manieră persuasivă;
- este necesar ca profesorul să pună în scenă strategii ingenioase pentru atingerea obiectivelor;

- trebuie să se cunoască și să se aplice experiența unor astfel de programe din alte țări.
- accentul trebuie să se pună pe interpretarea liberă a cărților tocmai pentru a se suplini ceea ce nu se face prin programa școlară: *lectura de plăcere*. Aceasta este, s-a constatat în toate cazurile, condiția ca cercurile să devină „comunități de lectură”, în adevăratul sens al cuvântului;

e. Au fost adunate, mai sistematic decât în primul an, date despre procesul lecturii la tineri. O inițiere în tehnica cercetării-acțiune a fost făcută de către universitarii clujeni (de pildă, A. Pamfil). Cele mai frecvente metode de investigație au fost: observația directă, interviul, jurnalul profesorului și jurnalul elevului.

f. Descrieri de strategii cu bune rezultate în stimularea interesului pentru lectură, liste de cărți care interesează elevii de o anumită vârstă, adrese de site-uri utile precum și recomandări de cărți au circulat pe listele de discuții sau au fost publicate în „Perspective”. O parte din rezultatele activității de investigație au putut fi valorificate la simpozionul ANPRO din 2005. O secțiune separată a avut ca temă contextul lecturii împărtășite, deci a *Cercurilor de lectură*. Aici au fost simulate experiențe de succes. Alte rezultate vor fi prezentate în cadrul simpozionului didactic din 2006. Cea mai mare nămplinire a fost incapacitatea noastră de a publica o continuare a *Lecturiade*, volum cu o formă mai explicit didactică ce ar fi trebuit să se adreseze atât profesorilor cât și învățătorilor, strategiile experimentate putându-se aplica și în predarea de la clasă și în activități extrașcolare.

g. Publicitatea proiectului a fost făcută prin:

- activități ale asociației în parteneriat cu inspectorate sau CCD-uri la care a fost prezentat proiectul sau a fost lansată *Lecturiada* (Fălticeni, Arad, Timișoara, Călărași, Cluj, Bistrița, Botoșani, Constanța). În marea lor majoritate acestea au fost urmate de secvențe demonstrative;
- activități de angajare cu participarea unui număr mare de elevi în luna iunie 2006, odată cu încheierea cercurilor din anul școlar trecut. Remarcăm *Festivalul lecturii* de la Arad, activitate complexă ce a cuprins: un concurs de eseuri, *Jurnal de lector*, prin care se valorifica lectura subiectivă, o masă rotundă cu tema *Cum îmi aleg cărțile pe care le citesc* și un atelier – *Cartea în scenă* – al cărui moderator a fost directorul Bibliotecii județene;
- în aceeași gamă de activități sunt de remarcate: un concurs tip Târg de carte, organizat la

Ploiești pentru elevii claselor de gimnaziu; manifestații în favoarea cărții cu participarea întregii comunități în localitățile Spermezeu și Lechința din județul Bistrița-Năsăud; ateliere (tema mare: *De la Spectacol la lectură/De la lectură la spectacol*) cu participarea elevilor și profesorilor din Cluj;

- emisiuni pe postul TV Cultural, semnalări ale evenimentelor în presa locală (Suceava, Botoșani, Călărași, Baia Mare, Slobozia, Cluj etc.), în reviste de cultură ca „Observator cultural”, „aLititudini” și, sistematic, în „Perspective”.

Deși efortul de a ne promova activitățile a fost considerabil mai mare decât în perioada anterioară, totuși nu am izbutit să atragem suficient atenția mass media asupra proiectului. De asemenea au rămas încă la stadiul de discuții parteneriatele cu IBBY, filiala din România, precum și colaborările cu Asociația Editorilor din România sau cu PEN Clubul Român. În primăvara acestui an am primit o propunere de parteneriat din partea MECT. Până acum aceasta s-a concretizat printr-o întâlnire (7-9 iunie, 2006 la Baia Mare) a șase coordonatori de cercuri cu profesori și inspectori de specialitate din țară, ceea ce a echivalat cu un prim contact absolut necesar între parteneri – ANPRO și MECT. A urmat în cadrul aceluiași parteneriat o a doua întâlnire, (Cluj, 15-17 noiembrie, 2006) la care s-a evaluat activitatea Cercurilor în anul școlar 2005-2006 și s-a lansat programul pentru anul școlar 2006-2007.

II. Începând cu anul calendaristic 2006 a fost inițiată o nouă direcție – *Cărți pentru lectură* – care, pe parcurs, și-a modificat intențiile. Menționăm de la început sprijinul pe care ni l-a acordat Charles Temple, (SUA, RWCT), unul dintre autorii programului *Lectura și Scrierea pentru Dezvoltarea Gândirii Critice*.

Obiectivul inițial a fost: elaborarea de auxiliare/ghiduri de lectură/antologii pentru vârsta 9/10-13 ani (clasele a III-VI). Pentru aceasta am considerat că este nevoie de o pregătire prealabilă, care a cuprins:

A. O cercetare preliminară calitativă asupra intereselor de lectură ale categoriei de vârstă specificate mai sus. Ne-am oprit la grupul respectiv pentru că toate observațiile noastre anterioare au evidențiat că este cel mai interesat de lectură, de aceea am considerat că o cercetare ar putea oferi date utile și interesante cu privire la motivele îndepărtării copiilor de lectură, odată cu intrarea lor în adolescență.

Setul de întrebări la care am ne-am propus să răspundem a fost de tipul:

a. Ce motivează copiii să citească? Ce fel de cărți citesc? Cât citesc elevii „buni” față de cei „slabi”? Cum selectează copiii cărțile pe care le citesc? Ce metode de abordare a textului stimulează plăcerea lecturii? Ce cărți au citit în ultima lună? Ce altceva citesc în afară de cărți (Internet, ziare, reviste etc.)? Ce le place să citească (aventuri, cărți de călătorii, literatura clasică, romane, poezie, eseuri etc.)? Citesc autori români? Dacă da, ce autori? Citesc autori străini? Ce autori?.

b. Ce NU le place să citească? Ce îi îndepărtează de lectură?

c. Ce fel de preocupări au? Cum își petrec timpul liber?

d. Ce spune bibliografia de specialitate despre problemă? Pentru a se da o anumită coerență cercetării au fost elaborate și aplicate trei chestionare comune privind interesele pentru lectură ale elevilor de această vârstă.

B. Culegere de informații asupra cărților care sunt în momentul de față pe piață. Ca urmare s-a recomandat ca participanții la proiect să citească 3-4 cărți pentru copii/tineri scrise de autori contemporani care se găsesc în librării. Ar fi de reținut una dintre ipotezele pe care am dorit să o controlăm era aceea că lectura unor cărți, cu personaje apropiate de vârsta și

Ateliere de scriere

preocupările elevilor, cu ai căror eroi s-ar putea identifica, ar putea fi o șansă pentru stimularea lecturii.

C. Analiza unor manuale de limba și literatura română din punctul de vedere al adecvării textelor la nivelul de înțelegere și de interese ale elevilor.

Dezvoltarea proiectului urma să ia în considerare rezultatele cercetării, urmând ca, în funcție de acestea, să pregătim antologii de texte pentru copii sau ghiduri de lectură. Pentru aceasta am prevăzut:

1. Două stagii de formare cu teme: *Cum scriem texte pentru un anumit nivel de înțelegere și Cum scriem un manual/un ghid de lectură, Cum pregătim o antologie de texte contemporane pentru copii;*
2. Elaborarea și publicarea de antologii ori ghiduri de lectură.

La proiectul lansat în noiembrie 2006 au participat în prima fază 36 de profesori și învățători din județele: Bistrița-Năsăud, Caransebeș, Cluj, Mureș, Suceava și București.

În perioada ianuarie-martie a fost făcută:

- selecția subiecților (școală, vârstă, clasă, relevanța selecției pentru problema cercetată);
- colectarea datelor prin observație, chestionare, interviuri, studii de caz etc.;
- analiza rezultatelor, proces care continuă și în prezent.

Chiar dacă analiza este deocamdată parțială s-a profilat, deja, destul de clar o idee care a atras și o primă corecție a proiectului. Dacă inițial se lua în considerare alcătuirea unor manuale/ghiduri de lectură sau a unor antologii de texte din literatura contemporană care să cuprindă texte „realiste” (pentru că premisa de la care am pornit a fost: copiii, aflați încă la vârsta de identificare cu personajele, ar citi probabil mai mult și mai bine, dacă în cărțile citite și-ar regăsi propriile probleme) lipsa quasi totală a unor autori români care să scrie pentru copii. Dacă este ceva mai bine reprezentată poezia, textele în proză lipsesc. Oferta editurilor și recomandările de lectură ale profesorilor au rămas în ultimii patruzeci de ani aproape neschimbate: *Toate pânzele sus, Din lumea celor care nu cuvântă, Cireșarii, Vacanța Mare, Fram, ursul polar* și, de câțiva ani, *Apolodor*. O altă constatare a fost aceea că, deși există câțiva autori tineri tot mai vizibili în ultimul timp, ca frații Florian sau T.O. Bobe, este evident că romane ca *Băiușii* sau *Cum mi-am petrecut vacanța de vară* nu se adresează unor cititori copii. Un text ca *Florin scrie un roman* din manualul pentru clasa a VI-a este o excepție. Problema ni s-a părut cu atât mai îngrijorătoare cu cât, în ultimii ani, s-a schimbat fundamental sistemul de valori, iar scriitorul contemporan, pare că a abdicat de la unul dintre rolurile lui – cel de modelare a cititorului copil. Poate aici își are originea și reacția de respingere vehementă, de către unii profesori, sau de mass media, a unui fragment din *Muzici și faze* al lui Ovidiu Verdeș, introdus într-un manual pentru clasa a IX-a. Nu vorbim, desigur, de o literatură moralizatoare, ci de cărți nu lipsite de valoare estetică, dar cu accent pe ceea ce ține de psihologia vârstei în care să vorbească onest tinerilor despre propriile probleme, în care să se regăsească ei cu ceea ce-i frământă, la vârsta lor. Deci, vorbim de o literatură „realistă” pentru copii în bunul sens al cuvântului. Acesta a fost contextul care a modificat intenția noastră inițială, ateliere de scriere de manuale transformându-se în ateliere de scriere de cărți pentru copii, conduse de Ch. Temple, (SUA), de data aceasta, în postura de animator de ateliere de scriere și de autor de cărți pentru copii copii. Atelierele s-au desfășurat în două etape în lunile martie-aprilie. După prima etapă s-au autoselectat 20 de profesori și învățători care în momentul de față

pregătesc o antologie de povestiri pentru copii. Consider că ar fi de interes prezentarea obiectivelor și programului unui astfel de atelier:

Obiectivele:

- a. Familiarizarea participanților cu o gamă largă de cărți din literatura contemporană pentru copii/tineret;
- b. Discutarea proiectului de realizare a unei antologii de literatură pentru tineret și a tipurilor de texte necesare;
- c. Demonstrarea unor tehnici de scriere folosite de autorii de literatură pentru tineret;
- d. Exerciții de scriere, revizuire și editare de texte;
- e. Înființarea unor ateliere permanente de scriere la nivel local, în care autorii să-și prezinte și să-și revizuiască textele.

Ziua I, 10 martie 2006

1. Prezentarea proiectului unei antologii de literatură pentru gimnaziu;
2. Trecere în revistă a literaturii contemporane pentru gimnaziu;
3. Ce-i preocupă pe elevii de gimnaziu? (Rezultatele discuțiilor și chestionarelor date elevilor.)
4. Exercițiul I: *Să exagerăm!* Luați un incident din viața copiilor și exagerați-l pentru a-l face cu adevărat memorabil.
  - a. Scrieți acțiunea.
  - b. Revizuiți textul în grup.
  - c. Rescrieți textul.
5. Exercițiul II: *Ce-ar fi dacă...?* Alegeți un cadru. Lăsați-vă imaginația să furnizeze detaliile. Plasați două personaje în acest cadru. Faceți să se întâmple ceva.
  - a. Scrieți acțiunea.
  - b. Revizuiți textul în grup.
  - c. Rescrieți textul.
6. Discutarea unei cărți pentru tineret.
7. Timp pentru scris.

Ziua a II-a, 11 03 2006

1. Discuții despre ziua precedentă.
2. Discutarea unei cărți pentru tineret.
3. Exercițiul III: *A da viață personajelor prin meditație.*
  - a. Descrieți un personaj.
  - b. Revizuiți textul în grup.
  - c. Rescrieți textul.
4. Exercițiul IV: *"Era un om care..." A da viață personajelor prin acțiuni.*
  - a. Construiți un personaj prin acțiunile sale.
  - b. Revizuiți textul în grup.
  - c. Explicarea pașilor pentru revizuirea reciprocă (între colegi) a textelor, urmată de revizuire reciprocă.
  - d. Rescrieți textul.
5. Exercițiul V: *A da viață personajelor prin "roluri dramatice".*
  - a. Scrieți un text în care două personaje interacționează.
  - b. Revizuiți textul în grup și cu un coleg.
  - c. Rescrieți textul.
6. Exercițiul 6: *Cum scriem dialoguri.*
  - a. Discutarea unui text construit prin dialog
  - b. Scrieți un dialog între personaje.
  - c. Revizuiți textul în grup și cu un coleg.

Ateliere de scriere

d. Rescrieți textul.

7. Timp pentru revizuirea reciprocă a textelor.
8. Discutarea unei cărți pentru tineret.
9. Timp pentru scris.

Ziua a III-a, 12 03 2006

1. Discuții despre ziua precedentă.
2. Discutarea unei cărți pentru tineret.
3. Timp pentru scris.
4. Explicarea pașilor pentru revizuirea unui text în grup mic.
5. Timp pentru revizuirea textelor în grupuri mici.
6. Constituirea de grupuri mici pentru revizuirea textelor după terminarea atelierului.
7. Planificarea pașilor următori ai proiectului.

8. Evaluarea atelierului.

Pentru majoritatea, experiența a fost o noutate din cel puțin două puncte de vedere. Ca profesori, care își învață elevii să scrie și să se raporteze critic la cărți, luând locul elevilor, am experimentat, „din interior”, care sunt procesele pe care ne străduim să le producem în elevii noștri. Ca autori, am trăit „starea de grație”, (folosesc cu bună știință un cuvânt mare, dar îmi riscul gândindu-mă la ce au spus unii dintre participanți după încheierea atelierului – s-au simțit altcumva, mai luminoși, mai buni chiar și după ce au ajuns acasă și au intrat în rutina de fiecare zi), dar și nesiguranța, frământările, jena pe care începi să o trăiești, în intimitatea ta, nu numai atunci când nu găsești cuvântul potrivit pentru a crea tensiunea sau atmosfera, ci mai ales atunci când devii conștient că trăiești într-o lume pe care nu îți faci timp să o vezi și să o înțelegi. Și cred că fiecare a mai conștientizat încă ceva: că a scrie *pentru* copii este altceva decât a scrie *despre* copii.

În ce s-a concretizat până acum proiectul pe care sperăm, chiar dacă vor interveni și alte corecții, că îl vom duce până la capăt? Voi încerca să dau un răspuns sistematic, chiar dacă acesta nu va cuprinde foarte multe date concrete:

1. Am devenit conștienți că partea de cercetare este un proces de durată care va trebui continuat mult mai sistematic. Mai mult, s-au deschis o serie de piste la care nu ne-am gândit inițial. Am adunat multe date, dar nu am izbutit până la urmă să le sistematizăm și să le interpretăm, așa că am rămas, până la urmă tot, la cercetarea de tip calitativ. Câteva aspecte au ieșit totuși în evidență:

- ni s-a întărit convingerea că elevii așteaptă o literatură scrisă pentru ei (ar fi interesantă o cercetare asupra recomandărilor pe care le fac ei scriitorilor despre ce ar dori să citească);
- editurile care promovează cartea pentru copii ar trebui să renunțe la anumite șabloane. Piața este deja suprasaturată de cărțile *Fantasy*, iar un studiu de piață probabil ar scoate în evidență un adevăr care apare în multe răspunsuri ale elevilor: *Harry Potter* nu mai este interesant pentru mulți;
- datele adunate în legătură cu preferințele copiilor și gradul de înțelegere a anumitor texte poate i-ar determina pe autorii de manuale să-și modifice selecția.

2. Câștigul cel mai evident până acum pentru toți a fost cel de natură didactică. În toate cazurile este observabilă o schimbare de comportament didactic în ce privește abordarea scrierii în lecții.

3. A fost creat un grup de discuții *Cărți pentru copii*, ai cărui membri își trimit unii altora poveștile și își dau relativ sistematic feedback-ul. Aproximativ zece povestiri se află într-un stadiu destul de aproape de forma finală. Deși am depășit câteva inhibiții, sigur nu le-am depășit pe toate, și așteptăm să găsim un editor bun care să ne ajute să le finalizăm.

Închei cu răspunsul lui Charles Temple la întrebarea: Cine poate scrie cărți bune pentru tineri? „Unii consideră că pot scrie cărți bune pentru copii doar persoane foarte talentate. Alții sunt de părere că a scrie pentru copii este simplu și că nu ar necesita prea mult efort. Niciuna dintre aceste păreri, însă nu este corectă. A scrie o carte foarte bună pentru copii este ca și cum ai scrie o carte excelentă pentru adulți – doar nivelul de vârstă este altul. Dacă scrisul ar fi pictură, cărțile pentru copii ar fi tablouri mai mici. A scrie cărți pentru copii este ca și cum ai scrie poezie: fiecare cuvânt trebuie să aibă deschideri – ca sens, semnificație și conotație.

Fără îndoială că talentul ajută o persoană să scrie bine, dar în mare măsură, a scrie cărți bune pentru copii necesită patru lucruri:

1. Pregătirea necesară.
2. Mult exercițiu.
3. Răspunsuri și păreri de la cititori.
4. Voința de a rescrie de mai multe ori textul.”

III. Prezentăm câteva extrase din masa rotundă care a avut loc după desfășurarea celor cinci de ateliere de demonstrative de scriere (pentru cei mai mulți participarea la astfel de acțiuni a fost o premieră). Înainte de a le da cuvântul participanților vom face câteva considerații de ansamblu. În legătură cu atmosfera, toți au declarat că s-au simțit foarte bine în postura de „scriitori”, pentru că au avut un scurt răgaz ca să se întoarcă asupra lor înșiși, și, oricât de scurte au fost exercițiile, și-au găsit/regăsit „plăcerea de a scrie”. S-a descris apoi un astfel de atelier ca să se evidențieze că, în toate, pașii au fost cu aproximație aceeași. În cele din urmă, discuțiile s-au concentrat asupra scopului unor astfel de ateliere, cu alte cuvinte, s-a răspuns la întrebarea stas după oricare secvență de acest tip: „La ce-mi servește ceea ce s-a demonstrat?” Răspunsurilor din categoria: „am învățat că nu voi scrie niciodată cărți pentru copii”; „și dacă aș dori să scriu cărți pentru copii s-ar putea să nu pot să scriu niciodată”; „am învățat că e bine să-i las pe cei care sunt capabili de lucrul acesta să o facă”, „am învățat să mă autodescopăr” li s-au contrapus altele, privind interese imediate de ordin didactic, ori s-au ridicat probleme referitoare la statutul specific al literaturii pentru copii.

Despre o perspectivă didactică de a aborda un text, pornind de la scriere

Irina Hăila: Eu nu știu dacă am învățat să fiu sau să nu fiu scriitor. Și nu cred că scopul atelierului de scriere era să ne învețe să devenim scriitori. În schimb am învățat o tehnică de abordare a unui text literar. Adică este o posibilitate de a te juca cu sensurile unui text, apropiindu-te de el din perspectiva celui care creează textul. Poate fi un exercițiu preliminar în abordarea unui text canonic, spre exemplu. Îl pui pe elev în situația de a crea pe o temă care este și cea a textului pe care vrei să-l abordezi didactic, și atunci îl introduci într-o anumită atmosferă. Nu cred că trebuia să ne cultivăm veleitățile de scriitor, sunt oameni dăruiți pentru aceasta, dar uneori e foarte important pentru noi și elevii noștri să ne imaginăm cum e să fii scriitor.

Nela Dumitrescu: Am participat la atelierul de scriere, *Lecturiada. Cântul al II-lea* și am luat experiența strict didactic. Îmi tot puneam problema de la începutul anului la

Ateliere de scriere

Cercul de lectură cum să-i provoc pe elevii mei mai mici să scrie și nu-mi găseam metoda ca să nu pară fals, să nu pară o altă compunere cum li se dă la olimpiadă. Am învățat că poți să pornești de la „probleme mici” și de la „probleme mari” că poți să-l faci pe elev să se dezvăluie ficționalizând așa cum am făcut și eu. Cred că avem nevoie să ne dezvăluim, să scriem pentru noi, să ținem un jurnal, să comunicăm cu noi. Ce am văzut e un mod ca să-l înveți pe elev să scrie.

Roxana Din: [...] Atelierul la care am participat era despre cum să scrii o poveste, cum să construiești o intrigă... Era un exercițiu de scriere semidirijată. Erai condus ca pe povestea Marinelei (n.n. propunătoarea) să suprapui propria poveste. Ea dădea începuturile de secvențe și tu îți scriai propria poveste. Exercițiul este util nu numai pentru învățători, ci pentru profesor care vrea să predea momentele subiectului intrigă, conflict, detalii în ce privește descrierea. Marinela nu spunea nimic: aici este expozițiunea, aici e punctul culminant. Se oprea din poveste în respectivele momente și „elevul” o continua... În altă ordine de idei: copilul asociază în școală scrisul cu tema, cu analiza, cu comentariul. În orice caz, cu ceva impus din afară. Relația lui cu scrisul este foarte puțin personalizată. Poate mai țin unii jurnale acasă... Dar mă îndoiesc că o fac atât de mulți și atât de des cât ar trebui și atunci genul acesta de exercițiu care îi incită la scris, chiar dacă nu sunt neapărat talentați, cred că îi apropie de scris într-o manieră mult mai firească și este un câștig evident pentru oricare.

Despre mutațiile intervenite în literatura pentru copii

Alina Pamfil: După cel de-al doilea război mondial a fost vizibilă o schimbare de viziune vizavi de copil, care până atunci era tratat ca un fel de adult, un adult în miniatură, îmbrăcat cu haine de om mare, mai mititele, având ca jucării locomotive, mașini, prințese miniaturale. Apoi, s-a întâmplat următorul lucru: copilul a fost perceput ca o individualitate aparte, și dintr-odată s-au creat industriile: industria hainelor, industria jucăriilor, industria literaturii pentru copii. Am văzut asta în două ipostaze: o dată am intrat la Paris într-un magazin de jucării foarte scump în care am văzut păpuși, și roșcate, și cu ochelari, și cu picioarele strâmbe, și blonde, și pistruiate, nu numai prințesele pe care le aveam când eram copil. Apoi am văzut seriile de cărți pentru copii din Statele Unite care intrau în cadrul unei politici educaționale și editoriale. Există chiar un program de construcție de carte pentru cărți de psihoterapie pentru copii. Se construiau cărți pentru copii pe vârste și pe sexe. Există în continuare o serie roz și o serie albastră și una neagră. Acolo, mizele, din ceea ce am văzut și am citit, sunt câteva: pe de o parte, există o tendință vizibilă spre o literatură de tip parabolic, care se pare că prinde la ora actuală, pe de altă parte, există o tendință de a încorpora în text un scenariu educativ pe seturi de valori, nu numai morale, care să-i pregătească pentru viață. E adevărat, aceste texte au și o anumită calitate. Sigur că există piețe și piețe de carte, deci ele sunt vii, sunt adecvate din punctul de vedere al protagoniștilor. Seria roz este cu protagoniste fetițe, seria albastră cu băieți. În varianta parabolică am să vă spun numai o poveste care era de top: Este vorba despre o femeie tânără singură care avea un crocodil. Acesta, care o înțelegea, o iubea, o urma peste tot și, într-un acces de iubire, crocodilul a înghițit-o. A înghițit-o întregă, pentru că așa se întâmplă în povești, și a ajuns singur. A început marele chin al singurătății și atunci a scos-o afară, și ea a avut a ales între a-i pune botniță, este un moment de consultări cu prietenele, dacă să-i pună botniță ca să nu mai fie înghițită din dragoste, sau nu... Și cartea se încheie cu hotărârea ei de a nu-i pune botniță. Era în topul cărților pentru copii, și copiii mei au zis că e o carte frumoasă de dragoste. Era o carte pentru copiii de 14-16 ani. Există și la noi

proiecte și s-au publicat deja, proiecte construite de psihologi pentru rezolvarea unor probleme legate de frica de întuneric, de spaimile de socializare. De cele mai multe ori, cărțile au și calitate estetică pentru că altfel nu rezistă pe piață. Dar, în principiu, cred că se poate scrie literatură pentru copii; nu chiar pentru toți, nu chiar oricând.

Despre povești pentru copii și modele de terapie rațional-cognitivă

Ioana Tămăian: Este o carte a unei doamne psiholog din America. Pe ea o cheamă Virginia Waters, iar cartea se numește *Povești raționale pentru copii* și a fost tradusă de un grup de psihologi de la noi, de la UBB. Cartea are două părți: o parte de povești și o parte de instrucțiuni pentru părinți, bunici și educatori. Ideea cărții e următoarea: dacă vrei să-ți crești bine copiii, trebuie să fii atent la poveștile pe care i le citești. În funcție de povestea pe care i-o citești, copilul tău va fi așa sau altfel, într-un anumit moment al vieții lui. Și atunci psihologii aceștia ai lecturii din America, și nu numai ei, au început să scrie povești într-un program educativ de creștere/de formare a copilului. O să recunoașteți în ele poveștile moralizatoare pe care noi le-am avut în abecedarele și manualele vechi de română și o să puteți recunoaște în ele structuri narative curate. Aș putea să vă spun o poveste. Este vorba de un Licurici pe care-l cheamă Lucian. E un licurici perfect, e foarte frumos, are aripi sclipitoare, dar are o problemă: nu poate să lumineze așa cum luminează toți licuricii. Și licuriciul acesta se gândește cum poate să-și aprindă lumina. Și parcurge un traseu inițiativ: întreabă un licurici cum își aprinde lumina și el îi spune că nu el și-o aprinde, ci tufișul de zmeură pe unde el luminează. Încearcă și Lucian și nu-i iese. Merge la doilea licurici care mânca mere ionatan. „Cum îți aprinzi lumina?” „Nu eu mi-o aprind, ci marele ionatan.” Încearcă și el, și nu-i iese. Și mai ajunge într-un loc unde un licurici asculta un concert al unei privighetori. Și povestea se repetă. Și ajunge la al patrulea licurici, care e o licuricioaică bătrână și care îl ascultă și-i dă o învățătură: „dacă vrei să luminezi trebuie să...” Și sunt doi sau trei pași pe care licuriciul îi urmează și în cele din urmă își dă seama că lumina el și-o declanșează. Programul înscris în aceste povești este următorul: se numește model de terapie rațional cognitivă. Americanii aceștia zic că în momentul în care copilul își conștientizează problema, tu poți să intervii în poveste îndreptându-l, iertați-mi șablonul, înspre gândirea pozitivă. Poți să-i schimbi gândul, poți să intervii la nivelul rațional. Nu știu dacă e literatură acolo, dar sunt povești și e o experiență interesantă de lectură.

Despre cât este artă și cât este industrie în literatura pentru copii?

Claudiu Turcuș: Se vorbea de o industrie a literaturii pentru copii și citesc sintagma *literatură pentru copii* plecând dinspre copii, nu dinspre literatură. Literatura pentru copii e mai degrabă un fel de produs asemeni jucăriilor, de pildă. E foarte greu de circumscris în interiorul literaturii. E artă? Trebuie să îndeplinească condiția de literaritate? Sau e suficient să se înscrie într-o pragmatică terapeutică? Literatura pentru copii e ca și literatura de specialitate. Unui text din fizică îi spunem literatură de specialitate. Însă acolo nu literatură.

Alina Pamfil: Cred că lucrurile devin complicate din două motive: odată trebuie să știm cum definim literaritatea. Iar asta e un lucru care ne depășește. În al doilea rând, trebuie să acceptăm că și în marea literatură există o problematică care este de natură filosofică, ideologică, socială și așa mai departe, iar aici, în cărțile pentru copii, este preponderent de natură psihologică. Deci, există o substanță ideatică pe care și marea literatură și literatura pentru copii o conține. Problema este a trecerii acestei substanțe în

Ateliere de scriere

text după niște parametri pe care noi putem să-i echivalăm cu literaritatea, literaritate definită în cel puțin patru sau cinci feluri până acum. Pe de altă parte, noi putem fi siguri de următorul lucru: că un text care se dovedește bine receptat de un copil probabil că are acea condiție sine qua non, care este calitatea estetică, pentru că această calitate estetică dă textului percutanță. Prin ea ajunge la el mesajul. De pildă, povestea cu crocodilul este spusă și ilustrată foarte bine în cartea respectivă.

În loc de încheiere

Bogdan Lefter: Am asistat la discuția asta care a evoluat destul de dezordonat. Dar, până la urmă, cred că toți am ajuns la sentimentul pe care l-au și formulat câțiva dintre ultimii, și discuția a devenit foarte interesantă teoretic. Au apărut tot felul de probleme extrem de interesante de teoria literaturii, de tipologie literară, de psihologie. Aș vrea să vă spun ce sesizez eu grupând puțin diversele intervenții. Mie mi se pare că toate intervențiile de tipul lui Claudiu Turcuș operează cu un model de literatură, de autor, de text extrem de elitist. „Literatura face talentul.”, „N-am talent să nu îndrăznesc.”, „Literatura este ceva făcut cu intenționalitate estetică, ceva foarte înalt. „Orice altceva care nu are din pornire această intenționalitate estetică nu este literatură. Este un gadget, o jucărie.” Or, acest model de literatură, eu cred foarte ferm, și pot să spun, chiar vehement în epoca noastră, este atât de revolut și trebuie să-l abandonăm cu atâta hotărâre, încât ar trebui chiar să facem scandal când auzim vorbindu-se de el. De altfel, dacă faci teoria pluralismului, cum o tot fac eu când vorbesc despre postmodernism, s-ar putea ca ce spui să nu fie legitim și să accepți legitimitățile celui alt. Asta nu înseamnă să nu avem, în continuare, convingerea opiniilor noastre și să nu le argumentăm cât mai convingător posibil. În orice caz e destul de evident dacă facem o privire istorică dinspre postmodernitate, că distincția foarte netă între literatura percepută din perspectiva unor conștiințe foarte înalte, foarte elevate și literaturile de consum, distincția dintre Balzac și Eugen Sue, dintre genurile din start înalte și genurile făcute să se vândă, jucării pentru copii sau pentru oameni mari, această distincție în timp s-a estompat și există teoreticieni importanți care vorbesc despre faptul că această distincție este artificială. Dacă reformulăm lucrurile dintr-o perspectivă sociologizantă, dintr-odată vedem că piața literaturii pe care o vedem dintr-o perspectivă estetică, înaltă, de care noi nu ne putem atinge, nu putem să producem și noi pentru acel câmp pentru că nu avem talent și atunci trebuie să stăm cuminiți în băncile noastre, e o iluzie. Asta e doar ceea ce se decantează în timp ca valoare dintr-o industrie. Și Balzac voia să vândă, și Dostoievski trebuia să scrie foiletoane. Și alții au scris foiletoane, dar nu s-au mai selectat ca noi ulterior să le considerăm că au fost scrise cu intenționalitate estetică.

Există literatură de tip jucării pentru copii de toate vârstele. Nu e marcată 4, 6 ani sau 10, 12, dar există alte mărci, mărci mai subtile, emblemele pentru titlul de colecție, felul în care se formulează titlurile, grafica de copertă. Dacă colecția este romanul de dragoste, asta este pentru vârsta pe care încercăm să o numesc a copilăriei. Chiar dacă nu mai ești copil, există o copilărie a lipsei de instrucție. Editurile îți oferă produse pe care să le consumi, să te joci cu ele și din genul acela. Din produsele acestei industrii se decantează marile romane de dragoste ale lumii pe care le studiem la universitate și pe care le considerăm obiecte estetice.

Cred că ar trebui să mixăm lucrurile acestea, să le punem la un loc și atunci vom putea inclusiv să încercăm să producem texte dacă situația de pe piață ne stimulează. Unele vor fi mai proaste, altele mai bune. Ele se pot decanta și, finalmente, exercițiile aceste de scriere și de producție de cărți pentru copii, sau alte tipuri de exerciții de acest fel, de

exemplu, cenaclurile literare, merg, dacă vreți, maximal, la întreg procesul de educație. Este o inițiere, nu în a deveni scriitori, e un proces de inițiere în lectură. Cenaclurile faimoase, Sburătorul, Junimea, inclusiv Cenaclul de luni al nostru sigur că au produs niște scriitori faimoși, dar scriitorii faimoși foarte buni produși acolo reprezintă 1-10% dintre participanți. Restul sunt excepționali cititori. Acolo s-au format ca studenți și și-au citit primele versuri de la Traian T. Coșovei și Cărtărescu la Matei Vișniec și Mariana Marin. Unii sunt în manuale, restul de câteva sute de oameni care au trecut pe acolo și au asistat și și-au citit versurile. Poate au avut sentimentul că sunt geniale sau poate au avut bunul simț și și-au spus: „auleo, ce mi-a venit mie să scriu așa ceva!”. Dar au participat la niște procese de acomodare, de inițiere, de informare, de ascuțire a spiritului critic care i-a transformat în niște excelenți cititori. Urmăresc literatura nouă, care se face, o predau în școli, dacă sunt profesori de română.

Eu cred că toate lucrurile spuse aici sunt valabile, dar baza lor de valabilitate nu ar trebui să excludă alte valabilități.

Monica Onojescu, coord. proiectului-pilot, Cercuri de lectură